

Nya Mäktaren

VOLYM XXX

Teologisk bilaga till Kyrka och Folk nr 22/11

Anden i Gamla testamentet

Av David Termén, TK, FM, VDM

I. Inledning

Först bör vi göra klart för oss hur Jesus och apostlarna betraktade och använde det vi kallar Gamla testamentet (förkortat GT), det som för dem helt enkelt var den heliga Skrift, innan de skrifter som ingår i det vi kallar Nya testamentet hade blivit nedtecknade. Det framgår av Jesu egen undervisning att han betraktade de gamla hebreiska skrifterna som vittnen om honom, se t.ex. Joh 5:39 och Luk 24:27, 44. (Till läsning rekommenderas Hugo Odeberg, *Kristus i Gamla testamentet*, 1969 och senare upplagor.) Av ställena i Luka-sevangeliet framgår att den hebreiska bibeln förelåg färdig, med sin tredelning: Läran eller Lagen, dvs. Moseböckerna, Profeterna och Skrifterna. I den sistnämnda avdelningen utgör Psaltaren, Psalmer-nas bok, den första och förnämsta bokrullen. Framställningen nedan om Anden i GT utgår från en helhetssyn på den heliga Skrift och följer vår indelning av GT i historiska, poetiska och profetiska böcker.

Att apostlarna delade och förmedlade Jesu hållning till de gamla skrifterna framgår t.ex. av Rom 15:4; 2 Tim 3:16-17 och 2 Pet 19-21. I sin kommentar till 2 Tim 3:16-17 förklarar J.A. Bengel grundtextens ord *theópneustos* (ordagrant: ”gudandad”): ”Den (dvs. Skriften) är gudomligt inspirerad, icke endast då den skrevs, på så sätt att Gud andades genom författarna, utan även då den läses, på så sätt att Gud andas genom Skriften och att Skriften andas Honom själv. Därför är den så nyttig” (Hugo Odeberg, *Kristus och Skriften*, 7:e uppl. 1970, s. 19).

För denna uppsats (som bygger på föredrag i Kyrkliga förbundets pingstkongresser i Uppsala 2007 och 2008) har jag fått inspiration och information från den kanadensiske predikanten och teologen A.B. Simpsons verk *Den helige Ande eller Kraft från höjden. Framställning av läran om den helige Ande i Gamla och Nya testamentet. Del 1, Gamla testamentet* (1897). Mycket finns att hämta i bibliska uppslagsverk, bl.a. det ekumeniska verket *Illustrerat Bibel-Lexikon* (1967 och senare bearbetad upplaga).

Bibelcitaten är hämtade från Svenska Folkbibeln 98 (*anm.* gudsnamnet JHWH har dock här av praktiska skäl återgetts med Herren, inte med HERREN).

Grundtextens ord

Det vanligaste hebreiska ordet för ”ande” är *ruach*, som kan betyda ”vind”, ”vindfläkt”, ”andedräkt” och ”ande”. Det förekommer 378 gånger i GT, vartill kommer 11 gånger i Danielsbokens arameiska avsnitt. Enligt en beräkning betyder ordet på 144 ställen ”vind”. Ett annat ord som förekommer mer sporadiskt är *neshamá*, andedräkt; ande, liv, livsande; det kommer av ett verb

som betyder ”andas”. Formellt är *ruach* vanligtvis femininum, en och annan gång är det maskulinum. *Neshama* är till sin struktur femininum.

Ett ords genus säger inget om Andens kön. Anden kan, lika litet som gudomen i sin helhet, bindas till något kön, man eller kvinna, även om man kan tala om manliga och kvinnliga egenskaper hos Gud och Anden. Herren betecknas ofta som fader, men i Jesajaboken liknar han sig ibland vid en mor (Jes 49:15; 66:13, jfr Matt 23:37).

Av de ställen där *ruach* förekommer finns 38 i Moseböckerna, därav sju i urhistorien, 1 Mos 1-11. Hos de tidigare profeterna finns ordet 47 gånger och särskilt ofta i de tidigare historiska berättelserna i t.ex. Domarboken, Samuels- och Kungaböckerna, inte minst i skildringarna av profeterna Elia och Elisa. Bland de profetiska skrifterna är ordet vanligast i Jesajaboken, med 51 ställen, och hos Hesekiel, med 52 ställen. I vishetslitteraturen, de s.k. poetiska skrifterna, är ordet mycket vanligt; det förekommer 39 gånger i Psaltaren, 31 gånger i Jobsboken, 21 gånger i Ord-språksboken och 24 gånger i Predikarens bok. I Krönikeböckerna förknippas ofta profetiskt tal med Guds eller Herrens Ande.

Vindar

Även när *ruach* är översatt ”vind”, har det med Gud som världens skapare och härskare att göra, t.ex. i Ps 104: ”du far på vindens vingar. Du gör vindar till dina sändebud...” (v. 3b-4a). Vinden och dess aktivitet har med rörelse och kraft att göra. Beröende på vilket håll vinden kommer från har den olika karaktär. Västanvinden, havsvinden, bringar regn och vederkvickelse, medan östanvinden, ökenvinden, ofta är en stormvind som medför torka och ödeläggelse. I Ps 78 förknippas östanvinden med sunnanvinden (v. 26), och i Höga visan får nordanvinden och sunnanvinden tillsammans symbolisera kärleken och lustgårdens väldoft (4:16).

De fyra vindarna symboliserar de fyra väderstrecken och därmed hela världen. I Sakarjas bok talas det i kap. 6 om fyra vagnar dragna av hästar, vilket en ängel förklarar med orden: ”Det är himlens fyra vindar som drar ut inför hela jordens Herre” (v. 2-5). Man skulle här också kunna översätta grundtextens ord med ”andar”.

I skildringen av den stora flodens avtagande i 1 Mos 8 berättas det att Gud ”lät en vind gå fram över jorden, så att vattnet sjönk undan” (v. 1). Det stora undret i Israels historia är vandringen genom Röda havet. I 2 Mos 14 berättas: ”Mose räckte ut handen

över havet, och Herren drev då undan havet genom en stark öst-anvind som blåste hela natten. Han gjorde havet till torrt land, och vattnet klövs itu (v. 21). För att markera sin makt och beslutsamhet för profeten Jona, som var på flykt undan sin kallelse, sände Herren ”en stark vind ut över havet, och en våldsamt storm uppstod och skeppet var nära att krossas” (Jona 1:4). I poetisk form beskrivs Guds väldighet med dessa ord i 2 Sam 22: ”Han för på keruben och flög, han svävade fram på vindens vingar (v. 11, jfr Ps 18:11).

Vinden som begrepp, med dess innebörd av aktiv rörelse och intensiv kraft, lämpar sig väl som symbol för Gud i hans makt och väldighet. Att samma ord används om Guds Ande visar att Anden utmärks av samma rörelse och energi som Gud själv. Det är Skaparen och Frälsaren som verkar genom Anden. (Till fördjupande läsning rekommenderas framlidne professorn Tryggve Kronholms lilla men innehållsrika skrift *Vinden. Naturfenomen i biblisk tolkning*, 1994.)

Människans ande

Att Gud i sitt väsen har både manliga och kvinnliga drag framgår av orden i 1 Mos 1: ”Gud skapade människan till sin avbild, till *Guds avbild* skapade han henne, till *man och kvinna* (ordagrant: manligt och kvinnligt) skapade han dem” (v. 27). Hur människan formades skildras närmare i nästa kapitel: ”Herren Gud formade människan av stoft från jorden och blåste in livsande i hennes näsa. Så blev människan en levande varelse” (2:6-7). Att människans ande är förknippad med Guds Ande framgår av Herrens ord i 1 Mos 6: ”Min ande skall inte bli kvar i människorna för alltid på grund av deras förvillelse” (v. 3).

I GT har ruach ofta en rent fysisk betydelse: livsande, andedräft, livskraft, det som skänker kroppen och materien liv. Utan ande är kroppen död. Avgudarna är döda, eftersom de saknar ande. Som antropologisk term betecknar ande den immateriella, inre, osynliga delen av människans personlighet. Den är ett verk av Gud, vilket hos profeten Sakarja uttrycks med orden om Herren som den ”som har format människans ande i henne” (12:1).

Negativt talas det på vissa ställen om ”svartsjukans ande” hos en äkta man (4 Mos 5:14,30) och om ”lögnens ande” i profeterens mun (1 Kung 22:22-23). Kontrasten mellan dem som frestat Herren och inte lyssnat till hans röst å ena sidan och Kaleb å den andra skildras med följande ord i 4 Mos 14: ”... i min tjänare Kaleb är en annan ande, och han har i allt följt mig” (v. 24a). Som belöning skulle han få vara med om att ta löfteslandet i besittning (v. 24b). Positivt omnämns ”vishetens ande” som fyllde Josua, Nuns son, genom Moses handpåläggning (5 Mos 34:9). ”en frimodig ande” och ”en villig ande” som David ber om (Ps 51:12,14).

De sistnämnda benämningarna har med Gud och hans utrustning av sina tjänare att göra. Den fortsatta behandlingen av Guds Ande innefattar också denna meddelelse av ande som utgår från Gud genom hans Ande.

II. Anden i GT:s historiska böcker

Anden i Moseböckerna

Bibeln börjar med orden: ”I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Jorden var öde och tom, och mörker var över djupet. Och Guds Ande svävade över vattnet” (1 Mos 1:1-2). Det verb som i 1917 års kyrkobil och Folkbibeln är översatt ”sväva” förekommer också i 5 Mos 32 där Mose i sin avskedssång liknar Herren i hans omsorg om sitt folk vid en örn som ”väcker upp sitt bo och svävar över sina ungar” (v. 11). Andra kommentarer jämför med ett syriskt ord som betyder ”häcka” eller ”ruva”.

Ovan har berörts det faktum att Gud tar vindar i sin tjänst. De är skapade av honom, jfr orden hos Amos: ”han som danar bergen och skapar vinden” (4:13a). Den ruach som omtalas i 1 Mos 1:2 är inte skapad utan existerar före världens begynnelse. Bibel 2000 har översatt uttrycket *ruach 'alohim* med ”en gudsvind” och säger om den att den ”svepte fram” (se ovan om verbets egentliga betydelse). Att det är fråga om något slags rörelse är klart, men man kan

ifrågasätta det meningsfulla i att här tala om en gudsvind. Alla vindar är gudsvindar genom Guds skaparkraft, men alla andar är inte Guds andar, även om Gud kan ta också onda andar i sin tjänst. I den heliga Skrift finns ingen absolut dualism, ingen motsättning mellan två likvärdiga makter, eftersom Gud är den suveräne skaparen och uppehållaren av hela universum. Med tanke på att namnet på Gud, *'alohim*, har med styrka och kraft att göra, har somliga föreslagit översättningen ”en mäktig (stark) vind”, men då har man gjort om gudsnamnet till ett egenskapsord. Jfr Bibel 2000:s översättning ”Gudomlig hjälte” i stället för kyrkobilens ”Väldig Gud” (Jes 9:6; Folkbibeln har översatt: ”Mäktig Gud”).

Den förste som direkt omtalas som en person som har Guds Ande är *Josef* efter det att han har tytt Faraos drömmar. Faraos själv yttrar om Josef: ”Finns det någon som har Guds ande som denne man?” (1 Mos 41:38.) Detta förklaras närmare med dessa ord, riktade till Josef: ”Eftersom Gud har uppenbarat allt detta för dig, så finns det ingen som är så förståndig och vis som du” (v. 39). Guds Ande är alltså uppenbarelseens, insiktens och vishetens ande.

Enligt 2 Mos 28 säger Herren genom Mose: ”Säg till alla era konstbegåvade män, som jag har fyllt med vishetens ande, att de skall göra kläder åt Aron för hans vigning till präst åt mig” (v. 3). Eftersom Gud har skapat människan, är inget mänskligt honom främmande. Han utrustar också sina medarbetare på det praktiska, konstnärliga området med de färdigheter de behöver för att fullgöra sin tjänst. Vishetens ande är alltså också förknippad med sinne och anlag för konstnärligt arbete. Samma tanke kommer fram i Herrens ord till Mose beträffande konsthantverkarna *Besalel* och *Oholiab* enligt 2 Mos 31: ”Se, jag har kallat Besalel, son till Uri, son till Hur av Juda stam. Jag har fyllt honom med Guds Ande, med vishet och förstånd, med kunskap och med skicklighet i allt slags hantverk... Och se, jag har gett honom Oholiab, Ahisamaks son av Dans stam, till medhjälpare. Åt alla era konstnärligt begåvade män har jag givit vishet i hjärtat till att utföra allt som jag har givit dig befällning om...” (v. 1-3,6). Detta exemplifieras med uppenbarelsetältet, tabernaklet, Israels tälthelgedom under ökenvandringen, med dess inredning och tillbehör, som även innefattar prästernas kläder. Enligt kap. 35 sade Mose dessutom till Israels folk: ”Åt honom (Besalel) och åt Oholiab... har han (Herren) också givit förmågan att undervisa andra.” Vidare nämns deras hjärtans vishet att utföra och uttänka snideri- och vävnadsarbeten m.m. (v. 34-35).

Vilka slutsatser kan vi dra av detta? Det framgår att kungörelsen om konsthantverkarnas andliga utrustning är viktig, eftersom den är offentlig och innebär att det är Herren själv som har kallat Besalel till denna uppgift och vid hans sida ställt Oholiab och andra män. Och dem som han har kallat har han också utrustat för tjänsten. Därtill kommer att Herren har gett Besalel och Oholiab förmågan att undervisa andra. Om vi jämför med gångna tiders lärlingssystem i vårt land kan vi säga att Besalel och Oholiab av Gud själv har gjorts till mästare i konsthantverk i vid mening, med fullmakt och förmåga att i sin tur lära upp andra. Presentationen av konsthantverkarna visar oss också Herren som ordningens Gud, den Gud som är och som i stort och smått vill *shalóm*, fred, helhet och harmoni.

Mose, den mänskliga centralgestalten i Israels äldre historia, hade för sin viktiga uppgift fått en särskild andlig utrustning. Enligt 4 Moseboken bjöd Herren Mose: ”Kalla samman *sjuttio män av de äldste* i Israel, sådana som du vet är folkets äldste och dess tillsyningsmän bland folket. För fram dem till uppenbarelsetältet och låt dem ställa sig där hos dig. Där skall jag då stiga ner och tala med dig, och jag skall ta av den Ande som är över dig och låta den komma över dem. De skall tillsammans med dig bära bördan av folket, så att du slipper bära den ensam” (4 Mos 11:16-17). Så skedde, och 4 Mosebokens författare tillägger: ”Då nu Anden vilade över dem började de profetera, men det gjorde de sedan inte mer” (v. 25b). Även de ledare som var underställda Mose fick alltså del av samme Ande som han för att kunna fullgöra sitt uppdrag som äldste i Israels menighet.

När Gud tog av den Ande som var över Mose innebar det inte att Mose fick behålla en mindre del av den. Så förhåller det sig inte med Guds Ande. Den räcker till, och det blir alltid över. I Israel var

profetian förbunden med en särskild nådegåva. Det uppstod senare profeter som hade denna funktion konstant, och under ökenvandringen mot löfteslandet var Mose själv *den store profeten*. När de äldste profeterade vid detta tillfälle, var det för att hela menigheten skulle få en bekräftelse på vad som hade hänt, så att de lättare skulle kunna erkänna dessa sjuttio utvalda män som sina ledare jämte Mose. Detta betonas ytterligare genom att två män, som tillhörde de uppskrivna men hade stannat kvar i lägret, Eldad och Medad, profeterade i lägret. Om dem sägs det: ”Också över dem vilade Anden.” Detta väckte både uppmärksamhet och invändningar, men Mose sade: ”Om ändå allt Herrens folk blev profeter genom att Herren lät sin Ande komma över dem!” (v. 26-29.)

Att till och med en som inte tillhörde egendomsfolket för ett speciellt uppdrag kunde utrustas med Guds Ande visar berättelsen om siaren *Bileam* som egentligen var fientligt inställd mot Israel. Enligt 4 Mos 24 kom Guds Ande över honom (v. 2b) vilket ledde till att han i stället för att förbanna Israel uttalade en välsignelse över detta folk. Hans budskap slutade med orden: ”Välsignad är den som välsignar dig, förbannad är den som förbannar dig!” (v. 9b.)

Moses efterträdare som ledare för Israels folk, **Josua**, Nuns son, den som fick föra folket in i det utlovade landet, har gett namnet åt den bok som kommer närmast efter Moseböckerna. Han fick detta löfte från Herren: ”Så som jag har varit med Mose, så skall jag också vara med dig. Jag skall inte lämna dig eller överge dig” (Jos 1:5b-6). Därför kunde han vara stark, frimodig och oförfärad (v. 9). Josua fick erfara Andens ledning i sitt liv och verk. I sitt sista tal till folket avlade han denna bekännelse: ”jag och mitt hus, vi vill tjäna Herren” (Jos 24:15b). Namnet Josua betyder ”Herren är frälsning”; genom dess grekiska form *Jesus* känner vi det som namnet på hela världens frälsare, den som genom sin död, uppståndelse och himmelsfärd kan befria oss från syndens skuld och makt och leda oss in i Guds rike och himlens härlighet.

Anden i Domarboken

I avgörande perioder i folkets liv uppreste och utrustade Gud människor som skulle vara deras vägvisare och ledare. Under den första tiden i det utlovade landet kallades de *domare*, vilket innefattar mer än det vi menar med domare. Till dessa ledare kunde människor komma med tvister och problem av olika slag. I Domarboken skildras denna dramatiska period. I kap. 3 sägs det: ”Israels barn ropade till Herren, och Herren lät då en frälsare uppstå bland dem som räddade dem, nämligen *Otniel*, son till Kenas, Kalebns yngre bror. Herrens Ande kom över honom, och han blev domare i Israel” (v. 9-10a). Han vann seger över kungen i Aram, varefter landet fick ro i fyrtio år (v. 10b-11).

I sju år var Israels folk prisgivet åt midjaniterna – en svår tid för folket. I denna situation uppenbarade sig Herrens ängel för abiesriten Joas’ son *Gideon* under terebinten vid Ofra. Denne enkle, oansenlige man fick höra orden: ”Herren är med dig, du tappre stridsman” (Dom 6:11-12). Gideon kände sig inte särskilt tapper, men han fick höra vad han skulle bli genom Guds kraft. Det berättas senare att ”Herrens Ande kom över Gideon. Han stötte i hornet, och abiesriterna samlades och följde honom.” Han sände budbärare till Manasse och andra stammar i Israel. Segern över midjaniterna vanns på ett oväntat, mirakulöst sätt. Efter en särskild urvalsprocess återstod 300 stridbara män. De delades upp i tre grupper.

Mitt i natten blåste männen i sina horn, krossade krukorna som de hade i händerna, fattade med vänstra handen i facklorna och med högra handen i hornen, blåste i dem och ropade: ”Herrens och Gideons svärd!” I sitt läger blev midjaniterna helt förvirrade och började ta till flykten. Herren vände den enes svärd mot den andre i hela lägret (7:7, 19-22). Domarbokens författare konkluderar: ”Så blev Midjan kuvat under Israels barn och upplyfte inte mer sitt huvud. Och landet hade ro i fyrtio år, så länge Gideon levde” (8:28). Denna seger klingar med i Jesajas profetia i kap. 9: ”Ty deras bördors ok, deras skuldrors gissel och deras plågaes stav bryter du sönder liksom i Midjans tid” (v. 4). Segern vanns endast på grund av att

Herrens Ande hade kommit över Gideon, så att han blev en tapper stridsman och kunde leda sina män till seger. Vi kan här tänka på Moses ord enligt 2 Mos 14: ”Herren skall strida för er, och ni skall hålla er stilla” (v. 14). Det stora exemplet är segern över egyptierna, Israels vandring genom Röda havet (v. 13, jfr 5 Mos 1:30).

Angående facklorna och krukorna kan vi erinra om Paulus ord i 2 Kor 4 om ljuset i mörkret, Guds härlighet i Kristi ansikte, och om skatten i lerkärl (v. 6-7).

I Dom 11 berättas att Herrens Ande kom över *Jefta* och att Herren gav ammoniterna i hans hand (v. 29, 32). En gestalt som fångslat många är *Simson* som under märkliga omständigheter föddes som son till Manoa i Sorga, av daniternas släkt. Hans hustru var ofruktsam men fick genom Herrens ängel löfte om en son, som skulle vara ”en Guds nasir redan från moderlivet” och som skulle ”påbörja räddningen av Israel ur filisteernas hand” (Dom 13:3-5). Det står sedan: ”pojken växte upp, och Herren välsignade honom. Herrens Ande började verka på honom, medan han var i Dans läger mellan Sorga och Estaol” (v. 24b-25). När Herrens Ande kom över Simson, fylldes han av kroppslig styrka, t.ex. så att han med bara händerna slet sönder ett ungt rytande lejon (14:6, jfr v. 19 och 15:14-17). Simson var domare i Israel under tjugo år under filisteernas tid (15:20). Trots sin långt ifrån fläckfria karaktär räknas Simson i Hebreerbrevets 11:e kapitel, tillsammans med bl.a. domarna Gideon, Barak och Jefta, till trons hjältar i gamla förbundet (v. 32).

Anden i Samuels- och Kungaböckerna

När Israel önskade sig en kung i likhet med andra folk, smorde profeten Samuel *Saul*, son till Kish av Benjamins stam, till kung, med orden: ”Se, Herren har smort dig till furste över sin arvedel” (1 Sam 10:1). Saul får detta löfte inför mötet i Gibeon med en skara profeter på väg ner från offerhöjden med psaltare, flöjt och harpa framför sig: ”Herrens Ande skall komma över dig, och du skall profetera med dem och bli förvandlad till en annan människa” (v. 6). Det berättas att Gud strax därefter förvandlade hans hjärta (v. 9). I Gibeon föll Guds Ande över honom, och han profeterade mitt ibland dem. Därav uppkom ordspråket: ”Är också Saul bland profeterna?” (v. 10-12.) Dessa händelser följdes av kungavalet i Mispa där Samuel för folket förklarade kungadömetts rättigheter.

På grund av sin olydnad mot Herren efter segern över amalekiterna blev Saul förkastad, och i stället smorde Samuel på Herrens befallning, mitt ibland hans bröder, betlehemiten *Isais* yngste son, fåraherden *David*, till kung över Israel. Detta följdes omedelbart av att ”Herrens Ande kom över David från den dagen och framöver” (1Sam 16:13). Om Saul sägs det däremot: ”Herrens Ande vek från Saul, och en ond ande från Herren plågade honom” (v. 14). I sin utgåva av Bibeln ger P. Fjellstedt följande förklaring till vad som menas med en ond ande från Herren: ”icke en straffande verkan av Herrens Ande utan... en ond ande som med Herrens tillstånd kom över Saul och plågade honom med svärmodighet...”

Begreppet *mashiach*, av oss återgivet med Messias, betecknar främst kungen som den av Gud *smorde*, vilket på grekiska blivit *Christós*, därav vårt Kristus. Detta begrepp går främst tillbaka på David som Israels kung och i profetiorna som en förebild till den kommande Messias som på ett fullkomligt sätt skall upprätta Guds rike som ett kungadöme för alla folk. David inleder sina avskedsord i 2 Sam 23 med följande ord: ”Så säger David, Isais son, så säger den man som blev högt upphöjd, Jakobs Guds smorde, Israels ljuvliga sångare: Herrens Ande har talat genom mig, hans ord är på min tunga” (v. 1-2).

Efter många förvecklingar och intriger blev *Salomo*, Davids son med Bat-Seba, kung efter David. Hans andliga utrustning bestod främst av den vishet som han fick som svar på sin bön: ”Ge din tjänare ett lydigt hjärta, så att han kan vara domare för ditt folk och skilja mellan gott och ont” (1 Kung 3:9). Salomo fick både vishet, makt och rikedom. Bland dem som besökte honom för att pröva hans visdom fanns drottningen av Saba. Det berättas att ”Salomo svarade på alla hennes frågor. Ingenting var dolt för kungen, utan

han kunde ge henne svar på allt” (10:1-3). Hennes omdöme blev: ”... inte ens hälften hade berättats för mig. Du har långt mer vishet och rikedom än jag hört genom ryktet...” (v. 7b). Salomos senare utveckling blev desto mer tragisk, främst genom att han genom sina många gemåler och bihustrur förleddes till att följa andra gudar, dvs. avgudar – i strid med Herrens bud och befallningar.

Profeterna var utrustade med andliga gåvor för sin uppgift. De var sin tids karismatiker. Detta kommer klart fram i det som hände med *Elia* och *Elisa*. Den förre kom från Tisbe i Gilead och verkade i Nordriket under kungarna Ahab och Ahasja. Bakgrunden till Elias framträdande var den tilltagande avgudadyrkan i Nordriket vid tiden för Ahabs tillträde som kung. Det blev en bestående konflikt mellan profeten och kungen, men genom Guds underbara ingripande kunde Elia överleva. Den avgörande kampen mellan Baals 450 profeter och Elia som Herrens representant slutade med en förkrossande seger för Herren på berget Karmel. ”Abrahams, Isaks och Israels Gud” symboliserades av elden som förtärde brännoffret, veden, stenarna och jorden och torkade upp vattnet i diket runt altaret. Folket föll ner på sina ansikten och sade: ”Det är Herren som är Gud! Det är Herren som är Gud!” Sedan greps Baals profeter och dräptes vid bäcken Kison (1 Kung 18:19-40).

Elisa, son till Safat i Abel-Mehola i Isaskars område, var profet i Nordriket under senare hälften av 800-talet f.Kr. I 2 Kung 2 berättas att Elia vek ihop sin mantel och slog på Jordans vatten. Då delade sig vattnet åt båda sidor, och Elia och Elisa gick bägge igenom på torr mark. Det ligger nära till hands att i detta se en påminnelse om hur Israels folk gick genom Röda havet på torr mark under den store profeten Moses ledning. På Elias uppmaning bad Elisa om vad han ville att Elia skulle göra för honom innan han togs ifrån honom: ”Må en dubbel arvslott av din ande komma över mig.” Elia svarade: ”Om du ser mig, när jag blir tagen ifrån dig, då kommer det att ske dig så.” En vagn av eld med hästar av eld kom och skilde de båda från varandra. 2 Kungabokens författare berättar vidare: ”Och Elia for i stormvinden upp till himlen. Elisa såg det och ropade: ’Min fader, min fader! Du som för Israel är både vagnar och ryttare!’ Sedan såg han honom inte mer. Elisa tog tag i sina kläder och rev dem mitt itu. Därefter tog han upp Elias mantel, som hade fallit av denne, och vände tillbaka och ställde sig vid Jordans strand. Han tog Elias mantel... och slog på vattnet och sade: ’Var är Herren, Elias Gud?’ Då nu också Elisa slog på vattnet, delade det sig åt båda sidor, och han gick över” (2 Kung 2:8-14). De profetlärjungar som såg detta sade: ”Elias ande vilar på Elisa” (v. 15). Elisas bön om en dubbel arvslott av Elias ande kan jämföras med uttryckets användning för att beteckna den del som den förstfödde sonen skulle ära efter fadern (jfr 5 Mos 21:17). I så fall kan vi förstå sammanhanget så att Elisa betraktade sig som Elias förstfödde andlige son och därför bad om den förstföddes arvslott. Peter Fjellstedt förklarar Elisas bön på följande sätt: ”Elisa bad således om den högsta gåvan och on denna gåva i dubbelt mått. De trogna får vara djärva i sina böner om den helige Ande, Luk 11:1-13.” Från Elisas liv och verksamhet berättas om en mängd underverk som bekräftade hans profetiska kallelse.

Anden i Krönikeböckerna och Nehemjas bok

Krönikeböckerna förutsätter Samuels- och Kungaböckerna och kompletterar deras framställning. Detta kan vara orsaken till att de placerats sist i den hebreiska kanon, efter Esra- och Nehemjaböckerna. I Krönikeböckerna är de politiska händelserna insatta i en kultisk-religiös ram. Deras författare lägger genomgående ett andligt perspektiv på skeendet och hänvisar ofta till profetkällor.

I 2 Krönikeboken talas det uttryckligen om Guds eller Herrens Ande i kap. 15, 18 och 20. På det första stället sägs det att Guds Ande kom över *Asarja*, Oreds son, och han gick ut mot kung Asa och manade honom och hela Juda och Benjamin att vända om till Herren, Israels Gud. Det ledde till att kungen avlägsnade alla avgudabilder och på nytt upprättade Herrens altare (15:1-2,8).

En motsatt hållning till profeten, i detta fall *Mika*, intog den falske profeten Sidkia, Kenaans son, när Mika, till skillnad från honom, hade profeterat mot kung Ahab. Sidkia gav Mika ett slag på kinden och sade: ”På vilken väg har då Herrens Ande gått bort

från mig för att tala till dig?” Han fick svaret: ”Du skall få se det den dag när du måste springa från rum till rum för att gömma dig.” Kungen lät sätta Mika i fängelse på vatten och bröd. Mika sade till Ahab: ”Om du kommer välbehållen tillbaka, har Herren inte talat genom mig.” Kungen drog ut i strid mot den arameiske kungen i Ramot i Gilead. Han stupade vid solnedgången – i enlighet med profeten Mikas ord. Denne visade sig ha rätt gentemot Sidkia som gjorde anspråk på att ha Guds Ande (18:23-29, 34b).

Kung Josafat i Juda fick efter striden på kung Ahabs sida av sifaren Jehu ta emot förebråelser för att han på detta sätt hjälpt den ogudaktige, men han fick erkännande för att han utrotat aserorna (avgudabilder) ur landet och vänt sitt hjärta till att söka Gud (2 Krön 19:1-3). Moabiter och ammoniter kom för att strida mot Josafat. Herrens Ande kom mitt i det församlade Juda över *Jahasiel*, son till Sakarja, en levit av Asers söner. Han uppmanade folket att inte frukta för den stora skaran av fiender, med motiveringen: ”ty striden är inte er utan Guds... Ni skall endast träda fram och stå stilla, och ni skall få se Herrens frälsning...” (20:13-17a). Kung Josafat ställde upp sångare som skulle prisa Herren med de kända orden: ”Tacka Herren, ty hans nåd varar i evighet.” Striden slutade med total seger för Juda som välsignade (lovade) Herren i Berakadalen (*anm. berachá* betyder ”välsignelse” eller ”lovsång”). En andefylld människas budskap, mottaget i tro och lydnad, ledde till seger över fienden. Segern följdes av lovprisning av Herren som stridit för sitt folk och lett det till seger.

Som ledare för judafolket efter dess återkomst från landsflykten i Babylon genomförde *Esra* och *Nehemja* en genomgripande förnyelse och återuppbyggnad av Jerusalem med dess gudstjänstliv. Detta skildras ingående i de böcker som bär deras namn. I Neh 9 berättas hur israeliterna bekände sina synder i anslutning till en förlöpande läsning ur ”Herrens, deras Guds, lagbok”. En lovsång till Gud uppstämde under ledning av några namngivna leviter. I den skildras folkets nöd och olydnad och Herrens trofasta ledning av folket. Anden nämns två gånger, med följande ord: ”Din gode Ande gav du för att undervisa dem... Du hade tålmod med dem i många år och förmanade dem med din Ande genom dina profeter, men de lyssnade inte” (v. 20a,30a). Samme Ande inspirerade även senare profeter och andra gudasända ledare som Esra och Nehemja.

III. Anden i GT:s poetiska böcker (vishetslitteraturen)

Anden i Psaltaren

I den del av Gamla testamentet som i judisk tradition kallas ”Skrifternas” intar Psaltaren eller Psalmernas bok den främsta platsen (jfr Luk 24:27, 44). Psalmerna i det gamla Israels psalmbok är präglade av Guds Ande. De troende utgjuter sitt hjärta i syndabekännelse, klagorp, bön och lovsång. I allt detta finns den ”nådens och bödens Ande” som Herren enligt Sakarjas bok utgjuta över Jerusalems invånare i framtiden (Sak 12:10).

På några ställen nämns Guds Ande direkt i texten. Till de mest kända hör *Ps 51*, enligt ingressen ”en psalm av David, när Natan kom till honom, sedan han hade gått till Bat-Seba” (jfr 2 Sam 11:1-12:14). I denna psalm ber David bland annat: ”Skapa i mig, Gud, ett rent hjärta och ge mig på nytt en frimodig ande. Förkasta mig inte från ditt ansikte och tag inte din helige Ande ifrån mig. Låt mig åter få jubla över din frälsning och håll mig uppe med en villig ande” (v. 12-14). Detta är första gången som beteckningen ”den helige Ande” förekommer i den heliga Skrift. Bönen förutsätter att den Ande som kom över David, när han blev kung, har förblivit hos honom men att Davids andliga tillstånd har förvärrats genom hans äktenskapsbrott med Bat-Seba, hustru till Uria vilkens död David blev skyldig till genom att placera honom i första ledet i striden mot fienden. Guds helige Ande hör ihop med ett rent hjärta, en frimodig ande, frälsningsglädje och en villig ande.

Ps 104 handlar om Guds storhet i skapelsen, och där läser vi: ”Alla väntar de på dig att du skall ge dem mat i rätt tid. Du ger dem och de samlar in, du öppnar din hand och de mättas av goda gåvor. Du döljer ditt ansikte och de blir förskräckta, du tar bort

deras ande och de dör och vänder åter till stoft. Du sänder din Ande, då skapas de och du förnyar jordens ansikte” (v. 27-30). Här framstår den oskapade Anden som själva källan till allt liv och all förnyelse i Guds skapade värld.

I *Ps 139* skildras Guds Andes allestädesnärvaro med följande ofta citerade ord: ”Vart skall jag fly för din Ande, vart skall jag fly för ditt ansikte? Om jag far upp till himlens, är du där, bäddar jag åt mig i dödsriket, är du där. Tar jag morgonrodnadens vingar, gör jag mig en boning ytterst i havet, skall också där din hand fatta mig” (v. 7-10). Guds Ande likställs här med Guds ansikte och Guds hand – bilder av hur Gud i nåd ser på oss och i trofasthet leder oss. (Jfr Hes 37:1, avsnittet ”Anden hos övriga skriftprofeter”, samt uttrycket ”Guds finger” i 2 Mos 8:19 och Luk 11:20.)

Anden i Ordspråksboken

Ordspråksboken innehåller levnadsregler som varit vägledande för människor i flera generationer, inte bara bland judar utan också bland kristna. Ett centralt ställe är Ords 8:22-31 som talar om Visheten som en gestalt som fanns nära Gud av evighet och som var med i själva skapelsen. Avsnittet slutar med orden: ”Jag var hans glädje dag efter dag, alltid jublande inför honom. Jag jublade över hans värld, jag gladdes över människorna.” Orden om visheten leder tankarna till Johannesevangeliets ord om Ordet som i begynnelsen var hos Gud och som var Gud och genom vilket (vilken) allt har blivit till (Joh 1:1-5). I Ef 1:17 talas om vishetens och uppenbarelsens Ande, jfr orden i Kol 2:3 om vishetens och kunskapens (insiktens) skatter som är gömda i Kristus. I Ords 1:23 säger Visheten, som där framstår som Gud själv: ”Se, jag skall låta min Ande flöda över er, jag skall låta er lära känna mina ord.” Guds Andes verk är att föra oss in i Guds ord, jfr vad Jesus säger om Andens verk i sitt avskedstal (Joh 16:13-15).

Kung Salomo, som förknippas med Ordspråksboken, bad om vishet och blev bönhörd överhövan (1 Kung 3:9-12; 4:29-34). Jfr vad Herrens bror Jakob skriver i sitt brev: ”Om någon av er brister i visdom skall han be till Gud som ger åt alla villigt och utan förebråelser, och han skall få den” (Jak 1:5).

Det som sägs om Visheten i Ordspråksboken gäller hela gudomen men kommer oss till del genom Anden som förmedlar Guds gåvor till oss. Visheten finns med i såväl skapelsen som försynen. Dess verk i den allmänna försynen beskrivs så: ”Genom mig regerar kungar och stiftar furstar rätta lagar. Genom mig styr härskare och hövdingar, alla domare på jorden” (Ords 8:15-16), i den särskilda försynen så: ”Jag älskar dem som älskar mig, och de som söker mig, de finner mig... Jag vandrar på rättfärdighetens väg, mitt på det rättas stigar, för att ge rikedom i arv åt dem som älskar mig och fylla på deras förråd” (v. 17, 20-21).

Vishetens ord om att Anden skall flöda och låta människor känna hans ord föregås av dessa manande ord: ”Hur länge skall ni oförståndiga älska oförstånd, ni smädare njuta av att smäda och ni dårar hata kunskap? Vänd er till mig när jag varnar er” (1:22-23a). I vers 28 övergår Visheten från första till tredje person, dvs. från ”ni” till ”de”: ”Då skall de ropa till mig utan att få svar, de skall söka mig utan att finna mig.” Men till den som tar vara på undervisningen lyder de löftesrika orden: ”Den som hör mig skall bo i trygghet utan att behöva frukta något ont” (v 33). Detta positiva budskap till den som tar emot Vishetens ord och tar vara på visheten utvecklas i följande kapitel, t.ex. med löftet: ”då skall du förstå Herrens fruktan och finna kunskapen om Gud”, med motiveringen: ”Ty det är Herren som ger vishet, från hans mun kommer kunskap och förstånd” (2:5-6). Vishetens välsignelser skildras i tredje kapitlet på detta uttrycksfulla sätt: ”Lycklig den människa som finner visheten, den människa som får förstånd. Ty det är bättre att få vishet än silver, den vinst den ger är bättre än guld. Den är dyrbarare än pärlor. Allt härligt du äger går ej upp mot den. Långt liv bär den i sin högra hand, i sin vänstra rikedom och ära. Vishetens vägar är ljuvliga, alla dess stigar är trygga. Ett livets träd är visheten för dem som får tag i den, de som håller fast vid den må prisas lyckliga” (3:13-18).

Anden i övriga poetiska böcker

I *Jobsboken* utbrister den unge Elihu, i upprördhet mot såväl Job som hans tre äldre vänner: ”Guds Ande har gjort mig, den Allsmäktiges livsande ger mig liv” (Job 33:4). Han ger med dessa ord uttryck för en genomgående biblisk sanning: att Gud genom sin Ande har danat honom och gett honom livet. I fortsättningen kompletterar han med orden: ”också jag är formad av lera” (v. 6b), en direkt anknytning till skapelseberättelsen i 1 Moseboken. Mycket tyder på att *Jobsboken* är en skrift med gamla anor, kanske med sitt ursprung i patriarktiden eller strax därefter. *Jobs* slutliga ånger och upprättelse kan ses som ett verk av Guds Ande.

Job säger om visheten i sitt sluttal: ”Gud har insikt om vägen till henne, han vet var hon bor... När han mätte upp vindens vikt och vägde vattnen efter mått, när han gjorde en lag för regnet och en väg för åskans blix, då såg han henne och uppenbarade henne, han lät henne stå fram och utforskade henne. Och till människorna sade han: ’Se, Herrens fruktan är vishet, att fly det onda är förstånd.’” (Job 28:23-28.)

Hos *Predikaren* talas det inte direkt om Guds Ande. Han beskriver livet som det ter sig ur ett jordiskt perspektiv: ”Förgänglighet och åter förgänglighet... Förgänglighet och åter förgänglighet! Allt är förgängligt” (Pred 1:2). En viss anknytning till Ordspråksboken finner vi i följande ord om Gud: ”Allt har han gjort skönt i sin tid. Också evigheten har han lagt i människornas hjärtan. Ändå kan de inte förstå Guds verk, från begynnelsen till änden” (3:11), underförstått: emedan de inte öppnat sig för Gud och hans vishet, han som har gjort dem till evighetsvarelser. Livets mening är att tänka på sin Skapare redan i sin ungdomstid, att frukta Gud och hålla hans bud (12:1a, 13b). Det enda ställe där ordet ”ande” förekommer är i 12:7: ”då stoftet vänder åter till den jord det kommit ifrån och anden vänder åter till Gud som gav den.” Människans ande förknippas med Gud, och Bibelns Gud skildras som ande. Det är endast på ett andligt sätt människan kan komma i förbindelse med sin Skapare som också är hennes återlösare eller befriare, för att använda *Jobs* ord när han säger: ”Jag vet att min återlösare (förlossare) lever” (Job 19:25a).

Om vi utgår från den ursprungliga synen på Gamla testamentets skrifter inom såväl judendom som kristendom är de alla inspirerade av Gud och alltså tillkomna genom Guds helige Ande. Om kärleken heter det i *Höga Visan*, ”sångernas sång”: ”Dess glöd är som eldsglöd, en Herrens låga” (8:6b). Om docent Rune Söderlund har rätt i sin koppling av Johannesevangeliet till Höga Visan, har den allegoriska, andliga tolkningen av Höga Visan mycket gamla anor (art. *Johanneisk brudmystik* i: ”Detta rymmer en stor hemlighet...”, tr. 2006). Dess bilder och symboler har under alla omständigheter betytt mycket i både judisk och kristen undervisning till belysning av det andliga livet i dess olika yttringar.

IV. Anden i GT:s profetiska böcker

Profeter och profetskrifter

I denna artikelserie har tidigare nämnts några profeter som omtalas i Gamla testamentets historiska böcker men som inte efterlämnat några skrifter med profetiska budskap: Samuel, Elia, Elisa, Asarja och Jahasiel. Vi kan tillägga: Natan på Davids tid, Semaja, Iddo, Hanani, Jehu och Sakarja i Juda, Sydriket, samt Ahia, Mika och Obed i Israel, Nordriket före dess fall. Vi lägger märke till att namnen Sakarja och Mika återkommer bland skriftprofeterna.

De senare profetskrifterna i den hebreiska kanon är följande: Jesaja, Jeremia, Hesekiel och Tolvprofetboken. I den sistnämnda skriftrullen ingår de profetskrifter som vi kallar de mindre: Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Mika, Nahum, Habackuk, Sefanja, Haggai, Sakarja och Malaki. Däremot ingår Daniels bok i den avdelning som kallas Skrifterna. Där återfinns även Klagovisorna. Till *de tidigare profetskrifterna* räknas Josuaboken, Domarboken, Samuels- och Kungaböckerna. Det är tänkvärt att historiska böcker kan betraktas som profetiska, likaväl som det kan finnas profetiska böcker bland Skrifterna.

➤ Anden hos Jesaja

Jesajaboken är en av de mest citerade gammaltestamentliga skrifterna i Nya testamentet. Profeten Jesaja har kallats "Gamla testamentets evangelist". När jag här ger några exempel från denna profetbok behandlar jag den som en helhet, utan hänsyn till de olika teorierna om bokens olika delar och deras tillkomst. Samma tankar och begrepp återkommer genom hela boken.

Kap. 11 handlar om telningen från Isaïas rot och hans freds- och fridsrike. I en av våra julpsalmer sjöng vi tidigare: "Det är en ros utsprungen / av Jesse rot och stam". Jesse är ett grekiskt sätt att skriva Isai, namnet på kung Davids far. Över den kommande telningen ur "Isais avhuggna stam" skall Anden vila, och Anden beskrivs sjufaldigt: "Herrens Ande... Anden med vishet och förstånd, Anden med råd och styrka, Anden med kunskap och fruktan för Herren" (v. 2). Sången om Herrens tjänare i *kap. 42* inleds med orden: "Se, min tjänare som jag uppehåller, min utvalde, i vilken min själ har sin glädje. Jag har låtit min Ande komma över honom. Han skall utbreda rätten bland hednafolken" (v. 1). Det är uppenbart att de första kristna läste ord som dessa såsom gällande Jesus som Messias eller Kristus, "den (av Anden) smorde". I Nasarets synagoga fick Jesus vid ett tillfälle läsa profettexten från *kap. 61* som börjar med orden: "Herrens Ande är över mig, ty Herren har smort mig till att predika glädjens budskap för de ödmjuka..." Efter avslutad läsning sa han: "I dag har detta skriftställe gått i uppfyllelse inför er som lyssnar" (Luk 4:16 ff.).

I en framtidsvision i *kap. 28* möter vi budskapet: "På den dagen skall Herren Sebaot bli en härlig krona och en strålande krans för kvarlevan av sitt folk. Han skall bli en rättens ande för den som skipar rätt och en styrka för dem som driver fienden på porten" (v. 5-6). Den kommande världsförnyelsen beskrivs så här i *kap. 44*: "Ty jag skall utgjuta vatten över det som törstar och strömmar över det torra. Jag skall utgjuta min Ande över dina barn, min välsignelse över dina avkomlingar" (v. 3, jfr 32:14-18). Denna förening av vatten och ande återkommer i Nya testamentet (t.ex. Joh 3:5; 7:37-39). Att ingen kan liknas vid Gud uttrycks i *kap. 40* med följande fråga: "Vem har utforskat Herrens Ande, och vem kan ge honom råd och undervisa honom?" (v. 13, jfr Rom 11:34; 1 Kor 2:16.)

I *kap. 63* förekommer termen "(Herrens) helige Ande" två gånger. Om Israels folk i forna tider sägs det att "de var upproriska och bedrövade hans helige Ande". Sedan kommer det som en fråga från folket: "Var är han som lade sin helige Ande i deras bröst, han som lät sin härliga arm gå fram vid Moses högra sida, han som klöv vattnet framför dem och därmed gjorde sig ett evigt namn...?" Och texten fortsätter: "Som när boskap går ner i dalen, fördes de av Herrens Ande till ro. Så ledde du ditt folk för att göra dig ett härligt namn" (v. 10-14). Anden är personlig, eftersom den kan bli bedrövad (jfr uppmaningen i Ef 4:30: "Bedröva inte Guds helige Ande..."). Gud kan lägga sin Ande i människors bröst, jfr profeten Jeremias ord om det nya förbundet: "Jag skall lägga min lag i deras inre och skriva den i deras hjärtan. Jag skall vara deras Gud och de skall vara mitt folk (Jer 31:33b). Denna inre förvandling är endast möjlig genom den helige Andes pånyttfödande och förnyande verk. Andens ledning medför den ro som är nödvändig för att man skall kunna hämta ny kraft till förnyad tjänst (jfr Paulus' ord i Rom 8:14: "Ty alla som drivs/leds av Guds Ande är Guds söner/Guds barn").

Anden hos övriga skriftprofeter

Profeten **Jeremia** är med sitt liv och verk är förbunden med den gamla judendomens sista tid och Jerusalems fall. Hans 40-åriga verksamhetstid kan jämföras med Moses lika långa gärning i början av Israels historia som folk. Guds Andes inflytande kan förmärkas i Jeremias person och gärning under fyra judakungars regering. Mot hans ord om sin ungdom ställs Herrens ord: "Säg inte: Jag är för ung, utan gå vart jag än sänder dig och tala vad jag än befäller dig. Frukt inte för dem, ty jag är med dig för att rädda dig, säger Herren... Se, jag lägger mina ord i din mun. Jag sätter dig i dag över folk och riken, för att du skall rycka upp och bryta ner, förgöra och fördärva, bygga upp och plantera" (Jer 1:6-10). I denna utsaga sam-

manfattas Andens dubbla verk: att röja undan det som är emot Guds vilja och att bana väg för hans verk till upprättelse och nytt liv. Profetens sorg över folkets andliga situation kommer fram i ord som dessa: "Jag är förkrossad därför att dottern mitt folk har krossats. Jag sörjer, förfäran har gripit mig. Finns då ingen balsam i Gilead, finns där ingen läkare? Varför blir dottern mitt folk inte helad?" (8:21-22.) Orten Gilead var känd för sin balsam, sin läkande myrra. Andens egentliga verk är helande, hälsa, nytt liv i gemenskap med Gud. Det i Jeremias budskap som framförallt pekar fram mot Andens nya förbund i Jesus Kristus är orden i bokens 31:a kapitel:

"Se, dagar skall komma, säger Herren, då jag skall sluta ett nytt förbund med Israels hus och med Juda hus, inte ett sådant förbund som jag slöt med deras fäder den dag då jag tog dem vid handen och förde dem ut ur Egyptens land - det förbund med mig som de bröt fastän jag var deras rätte herre - säger Herren. Nej, detta är det förbund som jag efter denna tid skall sluta med Israels hus, säger Herren: Jag skall lägga min lag i deras inre och skriva den i deras hjärtan. Jag skall vara deras Gud och de skall vara mitt folk. Då skall de inte mer behöva undervisa varandra, ingen sin broder och säga: 'Lär känna Herren!' Ty alla skall känna mig från den minste bland dem till den störste, säger Herren. Ty jag skall förlåta deras missgärningar och deras synder skall jag inte mer komma ihåg" (v. 31-34).

Detta ställe citeras i Hebreerbrevets åttonde kapitel (v. 8-12) och kommenteras med orden: "När han talar om ett nytt förbund, har han därmed förklarat att det förra är föråldrat. Men det som blir gammalt och föråldrat är nära att försvinna" (v. 13). Jag citerar den kanadensiske predikanten och teologen A.B. Simpson: "Det gamla förbundet gav ljus och lag, men det gav icke kraft och lust att lyda den. Men det nya förbundet skriver lagen uti vår innersta varelse, gör den till en del av vår egen natur, införlivar den med vår vilja, vårt val, våra önskingar, till och med våra ingivelser; så att den blir vår andra natur, vår frivilliga önskan och vårt djupaste liv". Han påpekar att syndernas förlåtelse inte är det första löftet men att det följer av sig självt, och han framhåller att "det första utmärkande draget i detta stora löfte är den gudomliga nådens kraft att bevara oss från synd samt leda oss i rättfärdighet och helighet" (*Den helige Ande eller Kraft från höjden, del I, Gamla testamentet, sv. övers. 1897, s. 214 f.*).

Hesekiel förenar i sin person det profetiska med det prästerliga, eftersom han var av prästsläkt. Till skillnad från Jeremia befann han sig långt borta från händelserna kring Judas fall. Han tog del av skendet i inspirerade syner. Andens ledning och kraft uttrycks med ord som dessa: "Då föll Herrens Ande över mig" (11:5) och: "Herrens hand kom över mig, och genom Herrens Ande fördes jag bort..." (37:1). Ofta återkommande är den likvärdiga utsagan: "Herrens ord kom till mig" (1:3; 6:1 osv.). Anden och Ordet är förenade i såväl Gamla som Nya testamentet. "Herrens hand" markerar Guds och hans ords kraft och styrka (jfr Ps 139, avsnittet "Anden i Psaltaren").

Den första synen (1:4-28) skildrar Herrens härlighet i form av en stormvind, "ett stort moln med flammande eld". Språkligt hör vind och ande ihop i hebreiskan (se denna uppsats' Inledning). Vi kan också tänka på Andens verkan under uttåget ur Egypten, genom öknen i form av en molnstod resp. en eldstod och vidare under intagandet av Kanaans land. Hesekiel berättar att det mitt i elden syntes "något som liknade fyra levande väsen". Visionen leder tankarna till Uppenbarelsebokens syner. Den framställer Guds Andes storhet, kraft och snabbhet. I Hesekiels bok ser vi hur Guds härlighet, och därmed Anden, gång på gång är i färd med att lämna Jerusalems tempel vilket till sist sker, med allt vad det innebär (9:3; 10:4; 11:23).

I *kap 36* och *37* skildras Andens återkomst till upprättelse av Israels folk och till uppståndelse och nytt liv. Sambandet vatten - ande återkommer i ord som dessa: "Jag skall stänka rent vatten på er, så att ni blir rena... Jag skall ge er ett nytt hjärta och låta en ny ande komma in i er... Jag skall låta min Ande komma in i er och göra så att ni vandrar efter mina stadgar och håller mina lagar och följer dem" (36:25-27, jfr 11:19; 18:31, jfr Jes 44, avsnittet "Anden hos Jesaja"). Här ser vi en likhet med Jeremias ord om det nya förbundet. Även om orden i sitt sammanhang primärt gäller Israel som Guds egendomsfolk, får det också sin

tillämpning på alla folk genom det nya förbundet och evangeliet om Jesus Kristus. Guds försyn visar sig i både yttre och inre välsignelser.

De förtorkade benen i dalen får liv genom Andens verkan. Uppmaningen från Herren lyder: ”Kom, du Ande, från de fyra väderstrecken och blås på dessa slagna, så att de får liv” (37:9b). Och det berättas: ”Då kom Anden in i dem, och de fick liv och reste sig upp på sina fötter, en mycket stor skara” (v. 10b). Därefter kommer löftet om att folket skall komma upp ur sina gravar och komma till Israels land. Herrens ord lyder: ”Jag skall låta min Ande komma in i er, så att ni får liv, och jag skall låta er bo i ert land” (v. 14). Tankarna går vidare till den slutliga, allmänna uppståndelsen från de döda. Det skall bli ett folk under en kung, Messias, den Smorde: ”Min tjänare David skall vara kung över dem, och de skall alla ha en och samma herde... min tjänare David skall för evigt vara deras furste... Jag skall sluta ett fridsförbund med dem. Det skall vara ett evigt förbund med dem. Jag skall... låta min helgedom stå ibland dem för evigt. Min boning skall vara hos dem, och jag skall vara deras Gud, och de skall vara mitt folk” (v. 24-27). Messias kallas även Davids son, och som sådan blev Jesus hälsad vid sin ritt in i Jerusalem. Det nya förbundet bygger på *shalóm*, fred och frid, helhet och harmoni, frukten av Fridsfurstens försonande gärning.

I första hälften av Hesekielsbokens 47:e kapitel (v. 1-12) förmedlas visionen av den dubbla strömmen, den välsignelse som flödar ut över hela skapelsen. Vattnet är ju ofta förenat med ande, med Anden. A.B. Simpson (s. 241-246) framhåller flodens riktning: utåt, inte inåt; den beskriver Anden och dem som lever Andens nya liv som utgivande i oegennyttig barmhärtighet. Vidare betonar han att floden utgår från en helgedom, det av Anden förnyade templet. En helgedom är avskild från syndigt bruk och invigd åt Gud. Den tredje egenskapen hos denna flod är att den flödar fram under helgedomens tröskel, ej från taket eller någon kulle eller från källan på förgården utan från den lägsta platsen under trappan där folket trampade när de gick fram. Det fjärde som Simpson pekar på är strömmens flöde mot öster. Den är morgonens och inte nattens flod. Det femte som kännetecknar floden är att den börjar med ett obetydligt droppande men att den blir en väldig ström när den når havet. Det sjätte draget är att vattnet efter mindre än en kilometer steg ”till fotsulorna” som det hebreiska uttrycket betyder. De sjunde, åttonde och nionde stegen i flodens utveckling är att vattnet går till knäna, till länderna och över profetens huvud. ”Detta talar om en kraft, där vi komma till slutet av vårt eget bemödande och sjunka in i Guds fullhet.” Som det tionde och sista framhåller Simpson ”frukterna på den härliga flodens stränder. Där finnas frukter för de heligas näring, eviga frukter, frukter av oändlig mångfald, alla paradiset träd återställda, vilkas frukt var månad växer ny. Till och med löven tjäna till helbrägdagörelse.”

Guds Ande finns med i alla syner och profetior i den heliga Skrift, också i den bok som är förknippad med **Daniel**, hans verk och visioner. Daniel får av en hedning som kung Nebukadnessar detta vittnesbörd: ”Heliga gudars ande bor i honom” (4:5, jfr v. 6, 15; 5:11, 14). Vi skulle hellre säga att Daniel var fylld av den helige Ande. Detta präglar hans person och gärning från början till slut.

Joel är den äldste av Judas skriftprofeter. Mest känt är det ställe som Petrus citerade i sin pingstpredikan enligt Apg 2:14 ff. Utsagan hos Joel (2:28-32a) föregås av profetens omvändelsepredikan, med ord som dessa:

”Men nu, säger Herren, vänd om till mig av hela ert hjärta, med fasta, gråt och klagan. Riv sönder era hjärtan, inte era kläder, och vänd om till Herren, er Gud. Ty nådig och barmhärtig är han, sen till vrede och stor i nåd...” (Joel 2:12-13). I fortsättningen beordras en helig sammankomst till vilken alla, både de äldsta och de yngsta, är kallade. Herren utlovar sedan rik välsignelse i alla avseenden över land och folk. I profetian om Andens utgjutande ”över allt kött” innefattas alla åldrar, något som Petrus anknyter till i sin utläggning: ”Ty er gäller löftet och era barn och alla dem som är långt borta” (Apg 2:39). Dessförinnan har han manat sina

åhörare till omvändelse som ett villkor för att få den helige Ande som gåva: ”Omvänd er och låt er alla döpas i Jesu Kristi namn, så att era synder blir förlåtna...” (v. 38).

Vi kan med Simpson (s. 185-192) lägga märke till följande skeenden i Joels profetia om Anden:

1) Den talar om Andens personliga ankomst. Den tredje personen i gudomen flyttar sin boning från himlen till jorden liksom Jesus Kristus gjorde det genom sitt människoblivande.

2) Det överflödande måttet av Andens gåva betonas genom ordet ”utgjuta”. Det är fråga om Anden i hans fullhet.

3) Utgjutelsen gäller ”allt kött”, dvs. Anden är inte begränsad till vissa individer eller till en nation, utan välsignelsen är tillgänglig för alla folk, för hela mänskligheten.

4) Det är inte heller någon skillnad i ålder. Löftet gäller söner och döttrar, gamla och unga (jfr ovan).

5) Andens utgjutande gäller alla samhällsklasser: tjänare och tjänarinnor, som på Joels tid avser slavar och slavinnor. I nytestamentlig tid kan vi tänka på slaven Onesimus som Paulus anbefaller åt sin forne husbonde Filemons välvilja.

6) Särskilda gåvor och uppenbarelser av Anden framhålls i orden: ”Era söner och era döttrar skall profetera, era gamla män skall ha drömmar, era unga män skall se syner.”

7) Anden medför frälsning för alla som vill ta emot den: ”var och en som åkallar Herrens namn skall bli frälst.”

8) Löftet om Andens utgjutande innefattar också övernaturliga händelser: ”Och jag skall låta tecken synas på himlen och på jorden: blod, eld och rökpelare. Solen skall vändas i mörker och månen i blod, innan Herrens dag kommer, den stora och fruktansvärda.” Det fanns också sådana inslag den första kristna pingstdagen med dess då från himlen, ”som när en våldsam storm drar fram”, och dess ”tungor som av eld” över apostlarna.

9) Joels profetia sträcker sig fram mot Jesu återkomst med allt som är förbundet med den. Då fullbordas orden om Herrens dag som vredens och domens dag vilken föregår den slutliga världsförnyelsen och gudsrikets upprättande i dess fullhet.

Profeten **Sakarja** var bland dem som år 538 f.Kr. återvände från Babel under Serubbabels och Josuas ledning för att återuppbygga Jerusalems tempel. I hans bok möter vi följande utsagor om Anden:

1) Herrens ord till Serubbabel: ”Inte genom styrka, inte genom kraft, utan genom min Ande, säger Herren Sebaot” (4:6).

2) Genom Sakarja kommer detta hårda omdöme om folket: ”De gjorde sina hjärtan hårda som diamant så att de inte hörde den undervisning och de ord som Herren Sebaot genom sin Ande hade sänt genom gångna tiders profeter” (7:12).

3) I profetian om Jerusalems kommande räddning och fiendernas undergång heter det: ”Men över Davids hus och över Jerusalems invånare skall jag utgjuta nådens och böns Ande, så att de ser upp till mig som de har genomborrat. De skall sörja honom så som man sörjer ende sonen, och de skall gråta bittert över honom, så som man gråter över sin förstfödde” (12:10).

Denna djupa sorg över förkastandet av Messias, Guds son, leder till det som sedan följer: ”På den dagen skall Davids hus och Jerusalems invånare ha en öppen källa till rening från synd och orenhet” (13:1). Centrala är orden om Telnings i kap. 2 (v. 8-10) och om de två olivträden i kap. 4 (v. 11-14). De sistnämnda sägs vara ”de två smorda som står inför hela jordens Herre”. De smorda på Sakarjas tid var den nationelle ledaren Serubbabel och översteprästen Josua. En kung och en överstepräst i det gamla Israel smordes till sitt ämbete med olivolja. Om detta vittnade de två olivträd som stod på var sin sida av ljusstaken av guld i Sakarjas vision. Samtidigt är smörjelsen förbunden med den helige Ande, liksom fallet är i den Jesajatext som Jesus citerade i Nasarets synagoga enligt Luk 4: ”Herrens Ande är över mig, ty han har smort mig...” (v. 18a). Det kungliga och det prästerliga ämbetet förenas i den kommande Messias gestalt som också innefattar det profetiska ämbetet.

Profeten **Mika**, samtida med Jesaja (ca 700 f.Kr.) säger i sin bok: ”jag är full av kraft, av Herrens Ande, av rätt och styrka, så att jag kan förkunna för Jakob hans överträdelse, för Israel hans synd” (3:8). Endast en förkunnare som är fylld av Anden kan rätt

➤ avslöja synden, olydnaden mot Guds bud, och predika omvändelse till Andens nya liv.

Samtida med Sakarja var **Haggai**, den förste profeten efter den babylonska fångenskapen. Han uppmuntrade folket att återuppta uppbyggnaden av Jerusalems tempel, t.ex. med följande ord: "Arbeta, ty jag är med er, säger Herren Sebaot. Detta löfte gav jag er när ni drog ut ur Egypten, och min Ande är mitt ibland er. Frukta inte!" (2:5b-6.) Omvänt kan vi säga att den som inte har del i Guds Ande har all anledning att frukta, och Guds folk bör akta sig för att lyssna till falska profeter som säger: *Shalom*, fred/frid, "allt står väl till", fastän det är fara å färde. Att arbeta på Guds tempelbygge i hans Andes kraft medför stor välsignelse. Som det heter i en norsk sång: "Din rikssak, Jesus, vaere skal min störste herlighet..."

Alla gamla förbundets profeter hade sitt uppdrag från Herren och fick sin kraft och utrustning genom den helige Ande, även när inte Anden uttryckligen nämns i deras skrifter. Det gäller t.ex. den både karismatiske och socialt engagerade färaharden **Amos** som blev portförbjuden av översteprästen vid rikshelgedomen i Betel, som i vår situation motsvarar Uppsala domkyrka som Svenska kyrkans centralhelgedom.

V. Sammanfattande och kompletterande avslutning

Avslutningsvis kan sägas att ordet *ruach*, även när det är översatt med "vind", har med Gud som världens skapare och härskare att göra, t ex i Ps 104: "du far på vindens vingar. Du gör vindar till dina sändebud..." (v. 3b-4). Vinden och dess aktivitet har med rörelse och kraft att göra. Beroende från vilket håll vinden blåser har den olika karaktär. Västanvinden, havsvinden, bringar regn och vederkvickelse, medan östanvinden, ökenvinden, ofta är en stormvind som medför torka och ödeläggelse. I Ps 78 förknippas östanvinden med sunnanvinden (v. 26), och i Höga Visan får nordanvinden och sunnanvinden tillsammans symbolisera kärleken och lustgårdens väldoft (4:16). I poetisk form beskrivs Guds väldighet med dessa ord i Ps 18:11: "Han för på keruben och flög, han svävade fram på vindens vingar" (jfr 2 Sam 22:11).

Predikarens ord "Liksom du inte vet vart vinden far eller hur benen bildas i moderlivet, så förstår du ej heller Guds verk, hans som gör alltsammans" (11:5) leder tankarna till Jesu ord till Nikodemus: "Vinden blåser vart den vill, och du hör dess sus, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Så är det med var och en som är född av Anden" (Joh 3:8). I Pred 8 har Folkbibeln valt att översätta *ruach* med "ande": "Ingen människa har makt över anden, så att hon kan hålla anden kvar" (v. 8a). Vi skulle kunna sammanfatta innebörden så: Ingen kan av sig själv, oberoende av Gud och hans Ande, behärska vare sig vinden, dvs. naturen, Guds skapelse, eller anden, Guds frälsningsverk och hans rike med dess rättfärdighet, nåd och frid.

Guds Ande var med i skapelsen. I sin skönt komponerade form är skapelseberättelsen gudomligt inspirerad. Anden uppfyllde och ledde enskilda personer i gamla förbundet, särskilt profeter och vissa kungar, i synnerhet David, en förebild till den kommande Messias, men även konsthantverkare i tabernaklet.

Anden är enligt många profetiska utsagor med i den kommande världsförnyelsen. Kombinationen vatten - ande pekar framåt mot det nya förbundet och Guds rikets fulländning.

Vi kan med Illustrerat Bibel-Lexikon sammanfatta Anden i Gamla testamentet i följande tre punkter:

- 1) Anden är själva livsprincipen i skapelsen och frälsningen.
- 2) Anden är organet för Guds frälsningshistoria i gamla förbundet, genom andeutrustade redskap, domare, kungar, profeter osv.
- 3) Anden är källan till den messianska tidens kraft och fulländning, både hos Messias, frälsningsverkets hövding, och hos dem som han leder till frälsning.

I 2 Timoteusbrevet skriver Paulus:

"Hela Skriften är utandad av Gud (ordagrant: gudandad) och nyttig till undervisning, till bestraffning, till upprättelse och till

fostran i rättfärdighet, för att gudsmänniskan skall bli fullt färdig, väl rustad för varje god gärning" (2 Tim 3:16-17).

Här kan vi erinra om J.A. Bengels förklaring av grundtextens ord *theópneustos*, "gudandad" (se denna uppsats' Inledning). Den innebär att Anden som var med vid de heliga skrifternas tillkomst också är med när trons folk studerar dem för att komma till klarhet om Guds frälsningsgärning och trons liv.

Det som i Gamla testamentet sägs om Guds Ande som utgångspunkt från Gud och som ett uttryck för hans eget väsen och om Andens gärning som livsförnyare och vägledare är lärorikt också ur ett nytestamentligt perspektiv. Det är samme Ande som verkar i det nya förbundet, och nu gör han det på den grund som lagts genom Jesu liv, lidande, död, uppståndelse och himmelfärd. Jesus är Messias eller Kristus, den av Gud smorde, över vilken Herrens Ande vilar - till vår försoning, rättfärdiggörelse, helgelse och härliggörelse. Förhållandet mellan de båda förbunden består eller fullbordas i det nya. Men också i Nya testamentet finns det löften som ännu inte är uppfyllda. Ur det perspektivet delar vi något av de troendes situation i det gamla förbundets tid.

Om profeternas utsagor handlar dessa ord i 2 Petrusbrevet:

"Så mycket fastare står nu det profetiska ordet för oss, och ni gör rätt i att hålla er till det som till ett ljus som lyster på en mörk plats, tills dagen gryr och morgonstjärnan går upp i era hjärtan. Framför allt skall ni veta att ingen profetia i Skriften har kommit till genom egen utläggning. Ty ingen profetia har burits fram genom någon människas vilja, utan ledda av den helige Ande har människor talat vad de fått från Gud" (2 Pet 1:19-21).

Med morgonstjärnan avses Jesus Kristus, som i Upp 22 vittnar om sig själv: "Jag är Davids rotskott och hans ättling, den klara morgonstjärnan. Enligt Jesu egen undervisning i samtalet med Emmausvandrarerna talar alla skrifterna i Gamla testamentet om honom, såväl Lagen eller Läran, dvs. Moseböckerna, som Profeterna och Skrifterna enligt den hebreiska indelningen (Luk 24:27, 44). Vidare står det att "han öppnade deras sinnen, så att de förstod Skrifterna" (v. 45). Efter Jesu uppståndelse och himmelfärd är det detta som är den helige Andes uppgift och gärning: att öppna våra sinnen, så att vi förstår den djupaste innebörden i Gamla testamentets heliga skrifter, dvs. deras kristologiska innebörd och syftning.